

ZNANJE SE ZAČNE
Z NASMEHOM

Gradovi

Dragi kraljeviči in princeske! Čas je, da se preselimo na grad. Kar nekaj jih še imamo pri nas. Gradili so jih v srednjem veku in malo tudi še v novem. V tem času so jih zgradili okrog 1000! Danes je dobro ohranjenih 90, kar bo čisto dovolj za nas, se strinjaš? Izberi svojega. Imaš? Zdaj je čas, da ga urediš! Ker je ravno december, bomo danes okrasili vsak svoj grad. Ne pozabi si izdelati krone.

OJOJ, TO PA
NE BO POTRESNO
VARNO.

IZ STOLOV
LAHKO ZGRADITE
GRAJSKI STOLP.

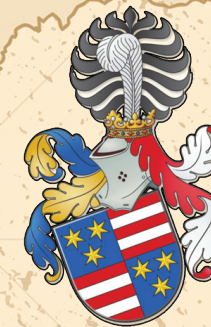
Kje so vsi gradovi?

Potresi, požari, roparji in preprosto čas so največji sovražniki gradov. Danes je pri nas 90 ohranjenih gradov, 99 gradov v razvalinah, 35 v še hujših razvalinah, 67 takšnih, od katerih je komaj kaj ostalo, in 38 takšnih, ki so že povsem izginili.

Slovenske grofovске rodbine

Goriški

Pri nas so bolj kot kralji »kraljevale« plemiške družine – grofi, knezi, vitezi in drugi. Gradove in posestva so očetje predajali sinovom, dokler niso izumrli. V Posočju in Gorici so vladali goriški grofje, do leta 1500, ko je umrl zadnji goriški grof Lenart.

Celjski

Najbolj znana plemiška rodbina na območju današnje Slovenije. Zgodba Veronike Deseniške, ki se je k Celjskim prisožila, potem pa so ji sodili zaradi čarovništva in jo umorili.

Predjamski

Vitezi Predjamski so bili manj pomembni in bogati, a najbolj legendarni, predvsem zaradi Predjamskega gradu in Erazma Predjamskega, viteza in roparja, nekakšnega slovenskega Robina Hooda.

Turjaški

Plemiči, ki so živeli na Slovenskem, so bili v resnici tujci. Turjaškim se je reklo Auerspergi in so bili najbogatejša in najvplivnejša plemiška rodbina pri nas. Njihovo najslavnejšo predstavnico, turjaško Rozamundo, si je izmislil France Prešeren in o njej napisal pesnitev.

Življenje na gradu - družabna igra

V tej nalogi bomo preizkusili **risarske spretnosti** mentorja/ice. Najprej naj na tablo nariše obris gradu. Pomagajte mu/ji z navodili. Ali ima vaš grad **obrambni zid**? Kaj pa **jarek, stolpe**? Koliko stolpov? Kakšne oblike je palacij? Koliko nadstropij ima? Sproti rišite tudi vsak svoj grad.

Potem naj vsak zapre oči in si predstavlja, da živi na gradu. Kako se ti zdi? Kaj vidiš? Vsak naj pove eno stvar, mentor/ica pa naj jo nariše. Hkrati riši tudi sam/a. Si zadovoljen/na s svojim gradom?

ZAPOMNI SI

Na gradovih so živeli **plemiči** oziroma **plemstvo**.

Plemstvo je živelo v **fevdalizmu**.

Grajske stavbe so lahko **gradovi, utrdbe, dvorci, palače, graščine, stolpi** ...

Osrednji stavbi gradu, kjer so stanovali, se reče **palacij**.

Kruta resnica

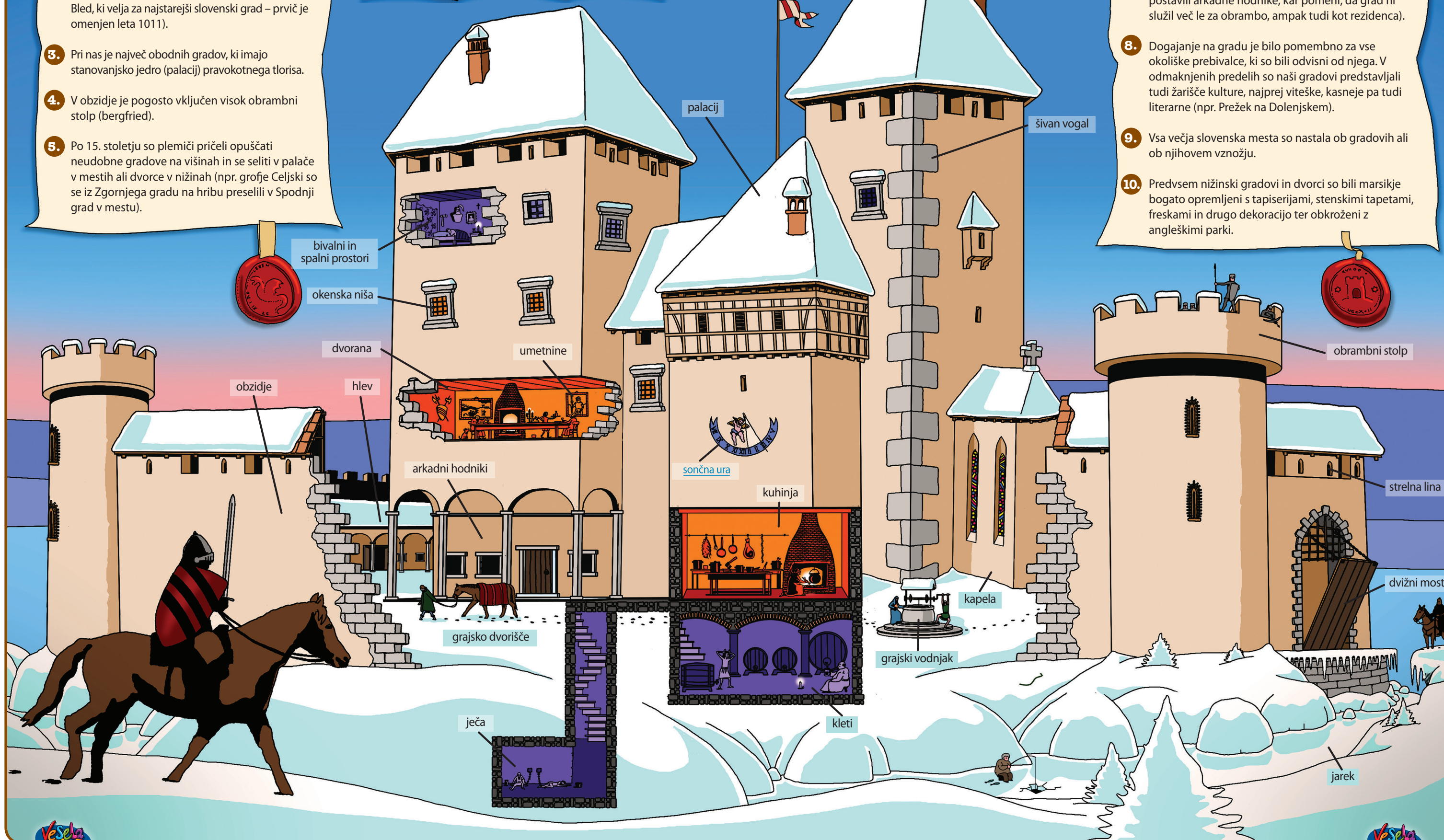
Življenje v gradu je imelo tudi slabe plati. Kamnite stavbe so ogrevali s **kamini**, a le v nekaterih prostorih. Zato je bilo vedno **mrzlo** in **vlažno**, okna so bila majhna, zato so bile grajske sobane **mračne**, pa tudi **zračiti** jih je bilo težko. V pritličju oken pogosto sploh ni bilo, da morebitni napadalci ne bi mogli streljati skozi njega. Voda ni tekla iz pipe, ampak so jo morali zajemati iz **vodnjaka** na grajskem dvorišču. Niso imeli kopalnic in, kar je še huje, tudi **stranišča** ni bilo. Zelo redki gradovi so imeli **stranišča** v nišah, ki so jih dozidali na zunanjo stran, kar nad obrambni jarek. Težave s higieno so reševali z lavorji in kahlami, nad »grajskim parfumom« pa bi danes vsi vihali nos.

1. Velika večina grajskih stavb ima poleg slovenskega tudi izvorno tuje ime (npr. Črni Kal – Cernicalis ali Celje – Cilli), kar dokazuje, da so bili lastniki pretežno tuji plemiči.
2. Najstarejši so bili praviloma na vzpetinah in so imeli značilno dvodelno zasnovo: utrjeno grajsko jedro in obzidano predgradje z gospodarskimi poslopji (npr. Bled, ki velja za najstarejši slovenski grad – prvič je omenjen leta 1011).
3. Pri nas je največ obodnih gradov, ki imajo stanovanjsko jedro (palacij) pravokotnega tlorisa.
4. V obzidje je pogosto vključen visok obrambni stolp (bergfried).
5. Po 15. stoletju so plemiči pričeli opuščati neudobne gradove na višinah in se seliti v palače v mestih ali dvorce v nižinah (npr. grofje Celjski so se iz Zgornjega gradu na hribu preselili v Spodnji grad v mestu).

7.-9. razred

10 značilnosti slovenskih gradov

6. Nastanek prvih gradov časovno sovпада z vzpostavitvijo nemške oblasti nad slovenskim ozemljem po zmagi Nemcev nad Madžari v bitki pri Augsburgu leta 955.
7. Arhitektura se je v posameznih obdobjih spreminjala (v času renesanse, na primer, so znotraj dvorišč postavili arkadne hodnike, kar pomeni, da grad ni služil več le za obrambo, ampak tudi kot rezidenca).
8. Dogajanje na gradu je bilo pomembno za vse okoliške prebivalce, ki so bili odvisni od njega. V odmaknjenih predelih so naši gradovi predstavljali tudi žarišče kulture, najprej viteške, kasneje pa tudi literarne (npr. Prežek na Dolenjskem).
9. Vsa večja slovenska mesta so nastala ob gradovih ali ob njihovem vznožju.
10. Predvsem nižinski gradovi in dvorci so bili marsikje bogato opremljeni s tapiserijami, stenskimi tapetami, freskami in drugo dekoracijo ter obkroženi z angleškimi parki.

Hrana

Plemiči so jedli zelo nezdravo, le da se tega takrat še niso zavedali. Ker je bila najdražja hrana meso, oni pa so bili bogati, so kar naprej jedli meso, nad sadjem in zelenjavo pa so se zmrdovali. Preberi, kako je nek škof opisal grajsko gostijo na Konjiškem gradu:

»Gostom se **najprej** prinesli sveže sladke smetane, polite čez kup rezancev in čez in čez posute s sladkorjem. **Drugič**, pitali kopun in več kokoši, dušenih in serviranih v lastnem soku; **tretjič** so prišle na vrsto že dolgo pričakovane postrvi; se pogledati jih je bilo veselje, jesti pa še bolj; **četrtrič**, drobno narezano zelje s kosom slanine ali špeha; **petič**, pečen kozliček v spremstvu treh ali še več piščancev; **šestič** so se pripeljale druge večje ribe v omaki, ki jim pravimo krapi; **sedmič**, kozje meso, ki je plavalo v zafranasto rumeni juhi; **osmič**, bobki iz zgnetenega mesa rakev, cvrti na maslu v peni in na koncu zabeljeni s praženo čebulo in dišavami; **devetič**, nova jed iz mesa, po mojem kuhanega v krvi, ki ji pravijo meso v temi (verjetno se bile to krvavice); **desetič**, cvrtnjak z žajbljem in več jurčkov; **enajstič**, slusčen ječmen, kuhan v mastni juhi, pa rahel in bel kruh; postregli so tudi z več vrstami odličnega vina, ki ni zastajalo za imenitnostjo jedi.«

TO JE PA ŠE ZAME PREVEČ. A LAHKO DOBIM EN BROKOLI, PROSIM?

Vitezi

Del grajskega življenja je bila vzgoja fantov za viteze. Tudi oni so morali končati nekaj podobnega osnovni in srednji šoli, preden so jih vzeli v viteško službo. **Ali znaš povezati, kdo je vadil oziroma počel kaj?**

PRI SEDMIH LETIH JE ŠEL DEČEK OD DOMA, NA DRUG GRAD. TAM JE POSTAL PAŽ.

PRI ŠTIRINAJSTIH LETIH JE POSTAL POMOČNIK VITEZA, OPRODA.

PRI ENAINVAJSETIH LETIH SO GA RAZGLASILI ZA VITEZA.

BRANJE

JAHANJE

INŠTRUMENT

VOJAŠKA SLUŽBA

LOV

VITEŠKI TURNIRJI

PLES

PISANJE

MEČEVANJE

ALI VEŠ?

Največji sovražniki gradov so bili **napadalci**. Prvi gradovi so bili **iz lesa**. Takšnih ni bilo težko zavzeti. Napadalec je moral imeti le dovolj ognjenih puščic. Zato so začeli graditi trdnjše gradove **iz kamna**. Grad so obdali z **obzidjem** in **jarki**, v njem pa so imeli mini **vojsko**, da ga je pomagala braniti. Seveda so imeli tudi **zaloge** hrane in vode, da so lahko kolikor se je dalo udobno počakali na konec obleganja. Danes gradov ne ogrožajo več napadalci, ampak **potresi**, **poplave**, **време** in – **čas**.

Bi prespal/a na gradu?

Veliko gradov **propada**. Razlogov za to je več, najpomembnejši pa je denar. **Vzdrževanje gradov** je namreč zelo, zelo drago. Saj je nekako logično, ker so jih gradili ljudje, ki so hoteli vsem pokazati, kako mogočni in imenitni so. Danes je vzdrževanje zato velika težava. Ena od rešitev je **turizem**. Upravljalci gradov zaračunavajo vstopnino obiskovalcem, ki bi si radi ogledali, kako je bil videti grad od znotraj. V nekaterih lahko celo **prespiš!** Med njimi so **Otočec**, **Mokrice** in **Podsreda**.

NA IZLET LAHKO GRESTE TUDI Z RAZREDOM!

Konjiček meseca

Je tudi med tvojimi novoletnimi zaobljubami **več gibanja**? Vesela šola ti prihaja na pomoč. Tebi in tvoji družini predlagamo tri **izlete**, na katerih se boš razgibal/a, nadihal/a svežega zraka in še spoznaval/a zgodovino in umetnost.

Škofja Loka

Vzpon na škofjeloški **grad** je samo **kratak sprehod**. Grad Škofja Loka je današnjo obliko dobil po velikem **potresu leta 1511** in danes kar vrvi od kulture. Tam je vrsta muzejskih zbirk o območju Škofje Loke, **enega najstarejših mest na Slovenskem**. Pa ni bilo vedno tako. V času protireformacije (preganjanja protestantov) so tukaj zažigali njihove knjige, ob koncu srednjega veka pa so si grajski duhovniki izboljševali svoje dohodke tako, da so se ukvarjali s prodajo vina – torej s krčmarjenjem.

Prežek

Dvorec na Dolenjskem, **pod Gorjanci**, je danes zapuščen, do njega vodi ozka, pozabljena cestica. Vstop skozi porušena vrata pa je pravo doživetje. Tukaj sta **stopnišče** in lep **obok**, tukaj sta **klet** in stara **ječa**. V kotu je mehak zaprašen naslonjač iz rdečega blaga. Ko sedeš vanj, oživijo zgodbe o lastniku Andreju Smoletu, ki je tukaj prirejal tako divje zabave s svojim najboljšim prijateljem Francetom Prešernom, da so ljudje v okolici še dolgo govorili: »Takah norcev svet še ni videl!«

Kunšperk

Mogočna **razvalina** stoji na izjemni razgledni strateški točki blizu **Bistrice ob Sotli**. Izstopajo **utrjen stolp**, ki so ga s tri metre debelimi zidovi pozidali na veliki skali, **palacij**, ostanki **kapele** in **vhodni stolp**. Grad je dostopen le peš. K njemu se lahko odpravite z gradu Bizeljsko, kjer parkirate avto.

Ne pozabi na tiskano Veselo šolo v reviji Pil!

Tam te čakajo lepe nagrade in še več zanimivosti o gradovih in graščakih.

Decembrsko temo o gradovih in plemstvu smo pripravili:

Besedilo Aleš Nosan, Irena Duša Draž, angleški in nemški del Pionirski dom, ilustracije Matej de Cecco, Vladimir Leben, fotografije Tomaž Lazar, Narodni muzej Slovenije, Pokrajinski muzej Celje, Wikimedia, oblikovanje Simon Kajtna, jezikovni pregled Simona Ana Malovrh, urednica Irena Duša Draž.

Pri izpeljavi letošnje Vesele šole nam pomagajo generalni partnerji:

Telekom Slovenije, Zavarovalnica Triglav, Slovenska vojska. Vesela šola je priloga mesečne revije Pil; letnik 56, št. 4 (december 2025).